

УНИЦЕФ България

КРАТКО ПРАКТИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО КЪМ СКРИНИНГ ТЕСТ ЗА ДЕЦА НА ТРИ ГОДИНИ

UNICEF Bulgaria/2021

Европейска
комисия

unicef
за всяко дете

2023

УНИЦЕФ България

КРАТКО ПРАКТИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО КЪМ
**СКРИНИНГ ТЕСТ ЗА ДЕЦА
НА ТРИ ГОДИНИ**

Краткото практическо ръководство към Скрининг тест за деца на три години е разработено по инициатива на УНИЦЕФ България, в рамките на проект „Европейска гаранция за детето“ и със съдействието на консултанти към екипа на УНИЦЕФ България – Ива Генова и Надежда Иванова.

Насоките към педагогическите специалисти, описани в това ръководство, са базирани на установени добри практики и споделен опит на професионалисти, прилагащи скрининг теста за тригодишни деца в детските градини.

Настоящото ръководство е предназначено за педагогически специалисти, които са преминали обучение за приложение на Скрининг тест за тригодишни деца и има за цел да ги подпомогне в използването на теста и да насочи вниманието им към важни моменти, които биха могли да повлияят на резултатите и тяхното интерпретиране.

СЪДЪРЖАНИЕ

■ Увод	5
■ Организация на провеждане на скрининг теста в детската градина	7
Необходими материали.....	7
Организиране на пространството.....	9
Време.....	10
Представяне на скрининга пред родителите	11
Някои практически съвети при провеждане на скрининг теста	12
<i>Ако сте директор</i>	12
<i>Ако сте учител в групата на детето</i>	13
<i>Ако сте специалист, провеждащ скрининга</i>	13
Среща за даване на обратна връзка към родителите.....	15
Документация, свързана с провеждането на скрининга	18
■ Предложения за дейности за развитие на уменията, включени в скрининга.....	19
Езиково развитие.....	20
Емоционално развитие	26
Познавателно развитие.....	29
Социално развитие.....	32
Двигателно развитие	37
■ Специфични обстоятелства.....	41

УВОД

ЗАЩО СЪЗДАДОХМЕ ТОВА РЪКОВОДСТВО?

Ръководството е ориентирано към предоставяне на практически насоки при прилагането на скрининг теста за деца на три години в детските градини, разчитането на резултатите и даването на обратна връзка на родителите. Предвидено е да бъде в услуга на специалистите, работещи с деца в тази възраст – учители, психолози, логопеди, ресурсни учители, директори на детски градини, специалисти, назначени към РЦПППО и др.

С какви предизвикателства се сблъскват най-често педагогическите специалисти, които участват в процеса на прилагане на скрининг теста в детската градина и какви въпроси най-често изникват?

- „Как да убедим родителите да подпишат информираните съгласия?“
- „Как се прилага теста на дете, което не говори български?“
- „Как даваме обратна връзка на родителите?“
- „Кога е най-добре да се провежда скрининга?“
- „Как прилагаме скрининга на деца, които не говорят?“
- „Възможно ли е детето да се стресира от теста?“
- „Възможно ли е родител да присъства по време на изследването?“
- „Може ли скрининга да се прилага на повече от едно дете едновременно?“
- „Как се разчитат резултатите от скрининга?“
- „Как да представим на родителите резултатите и възможностите за обща и допълнителна подкрепа?“

КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА СКРИНИНГ ТЕСТА ЗА ТРИГОДИШНИ ДЕЦА, КАК Е СЪЗДАДЕН И ЗАЩО?

Скрининг тестът за тригодишни деца е изготвен от експертен екип под ръководството на БАН по инициатива и проект на УНИЦЕФ. Изследвани са над 8000 деца и е преминал през четири ревизии (четвъртата ревизия е от 2019 г.), както и външна и конкурентна валидност (Трифонова М., Пенева Л., Атанасов Д., 2019). В момента в практика се използват вариантите на последните две съкратени версии на скрининг теста, като насоките в настоящото практическо ръководство са свързани с последната най-кратка версия на скрининг теста от 2019 година, с авторски екип доц. д-р М. Атанасова-Трифонова, проф. д-р Л. Пенева и проф. Ю. Стоянова, д.ф.н.

Тестът е универсален, насочен е към всички деца и отразява онези специфични функционални умения, които се очаква по-голямата част от децата на тази възраст да са овладели – до колко са се случили и дали има някои, които се забавят към този момент.

Скрининг тестът представлява една „моментна снимка“ в развитието на детето, тоест улавя онези умения, които детето демонстрира към момента на прилагането му. Обвързан е със Стандартите за ранно детско развитие¹ и обхваща всички най-важни аспекти на детското развитие. Фокусиран е върху изследване на ключови области в развитието – двигателна, езикова, социална, емоционална и познавателна и насочва вниманието на специалиста към евентуален риск от затруднения в развитието. Различните области в развитието на детето са взаимосвързани и промените в тях повлияват цялостното развитие на детето – т.е. промяна в една област може да доведе до промяна в друга, както и да окаже влияние на цялостното развитие.

КАКВА Е ЦЕЛТА НА СКРИНИНГ ТЕСТА И КОЕ ГО ПРАВИ ТОЛКОВА ЦЕНЕН?

Важно е да се има предвид, че като скринингов инструмент, тестът категорично не цели поставяне на диагноза. Той има за цел да изследва потенциалните възможности на деца на възраст от 3 до 3 години и 6 месеца, да идентифицира техните силни страни и да определи **евентуален риск** от обучителни затруднения. Скрининг тестът за тригодишни деца е изключително ценен за възрастните, които работят с детето, защото дава информация за това какви умения то овладява и надгражда самостоятелно и дали има нужда да бъде подкрепено, както и да се планира каква да бъде подкрепата, която ще се предоставя. Посредством инструмента, възрастният много бързо може да се ориентира кои са силните страни на детето и да ги използва като ресурс за надграждане на други умения, така че детето да развие пълния си потенциал.

В периода между третата и четвъртата година развитието на децата продължава да е засилено и динамично. Те много бързо овладяват нови умения и придобиват нови знания за света, който ги заобикаля, като всяко дете следва свой индивидуален темп на развитие. Възможно най-ранното идентифициране на децата, които се затрудняват сами да овладяват и надграждат умения в някои от основните области на развитие (езикова, емоционална, познавателна, социална, двигателна) и предоставянето на подкрепа, съобразена с индивидуалните потребности е ключово за развиване на потенциала на детето. Прилагането на скринингов инструмент за оценка на развитието на деца на тригодишна възраст може успешно да послужи за насочване на децата с риск от обучителни затруднения към последваща по-обстойна диагностика от подходящи специалисти – психолози, логопеди, както и детски психиатри или детски невролози.

¹ Стандарти за развитие и учене в ранното детство: от раждането до три години са създадени от експертен екип под ръководството на Института за изследване на населението и човека към БАН в отговор на необходимостта от прилагане на системен интердисциплинарен подход към ранното детско развитие.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ПРОВЕЖДАНЕ НА СКРИНИНГ ТЕСТА В ДЕТСКАТА ГРАДИНА

НЕОБХОДИМИ МАТЕРИАЛИ

- Бланка за информирано съгласие на родителите
- Лист за отговори
- Въпросници за учители и родители
- Една или две играчки, подходящи за изпълнение на айтеми 8 „ПОД“, 9 „ПРЕД“, 10 „ЗАД“ (добре е играчката да има лице, за да е ясно, кое е пред и кое е зад)
- Бели листове с формат А4 (един за айтем 36 „Рисуване на кръг с допирателни прави – „слънце“ и два за айтем 39 „Двукратно прегъване на лист – „салфетка“ – по един за детето и за изследващия;)
- работен лист за айтем 37 „Рисуване на кръстосани прави – „пътечки“
- Книжка със стимули
- Молив и химикалка

Използвайте следните връзки:

[Лист за отговори](#)

[Въпросник за учители](#)

[Въпросник за родители](#)

[Работен лист „пътечки“ – А](#)

[Работен лист „пътечки“ – Б](#)

БЛАНКА ЗА ИНФОРМИРАНО СЪГЛАСИЕ

Каква информация съдържа бланката за информирано съгласие от родителите, *която* се предоставя преди провеждане на теста?

- обща информация за нормативното изискване
- обща информация за теста и целта на прилагането му
- име и длъжност на специалиста, който ще провежда изследването
- информация за процедурата по предоставяне на резултатите от изследването на индивидуална среща и изготвяне на последващи стратегии за подкрепа съвместно с родителите
- имена на родител
- име на детето, група и наименование на детското заведение
- дата и подпис

Тестът се представя на родителите, като се подчертават неговите цели и как ще бъдат използвани резултатите от него, след което на родителя се предоставя информираното съгласие за подпис. При първоначалната среща за представяне на скрининга е важно да се отдели достатъчно време, за да се отговори на всички въпроси от страна на родителите.

Примерна бланка за информирано съгласие може да откриете [ТУК](#).

ВЪПРОСНИЦИ ЗА УЧИТЕЛИ И РОДИТЕЛИ

Защо е важно учителите от групата на детето и родителите да попълнят въпросниците?

Към теста има въпросници за **учители** и **родители**. С тях може по още един начин да се събере информация за уменията на децата, които са включени в скрининга и обхващат отделни области – езиково развитие; двигателна активност и самостоятелност; познание за света, игра и креативност; социализация и адаптация. Въпросниците позволяват да се направи съпоставка на функционирането на детето в различен контекст – в групата и в семейна среда (от въпросниците за родители) и да се съпоставят с резултатите от скрининг теста.

Информацията по въпросниците и резултатите от теста се коментират между учителите и провеждащият теста преди срещата с родителите за даване на обратна връзка. При попълването на въпросниците от страна на учители, отново е необходимо да се спази периода на адаптация за децата. В периода на адаптация на децата към новата среда в детската градина, те могат да демонстрират в по-ниска степен умения и знания. За това е важно да се събере информация и от родителите – с цел да се избегне евентуално подценяване на степента на развитие на детето.

Въпросниците към **родителите** се предоставят за попълване непосредствено преди провеждане на теста. Това позволява да се насочи тяхното внимание към това, което предстои за детето в детската градина, да ги привлече като партньори в оценката на развитието на детето и им дава представа в каква посока ще протече разговорът на предстоящата среща за обратна връзка. Информацията от въпросниците за родители съдържа много ценни данни за функционирането на детето вкъщи, както и личното разбиране на родителя за развитието и уменията, които демонстрира детето.

ОРГАНИЗИРАНЕ НА ПРОСТРАНСТВОТО ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА ТЕСТА

Необходимо е да се осигури подходящо помещение за провеждането на скрининга и такова за срещата за обратна връзка с родителите.

- Важно е скринингът да се проведе в отделно помещение, като е добре това да бъде тихо място.
- В никакъв случай не е подходящо тестът да се провежда в самата група в присъствието на останалите деца.
- Добре е на вратата да се сложи знак/табела за провеждане на сесия, за да се осигури спокойствие и да се избегне прекъсване от външни лица.

Всяко едно влизане в стаята от други възрастни е предпоставка да се наруши концентрацията на вниманието на детето, което би повлияло на уменията, които детето демонстрира по задачите.

По възможност изберете помещение в близост до групата, което децата предварително да познават – за да се чувстват спокойни. Твърде отдалечено и непознато помещение би засилило тревожността у децата, което от своя страна може да повлияе на поведението им и съответно на представянето им по време на теста. По време на провеждане на скрининга специалистът е сам с детето, не присъства трети човек.

Добре е пространството да бъде максимално изчистено откъм стимули, да няма много играчки, които да разсейват детето. Препоръчително е в помещението да има малка маса подходяща за възрастта на детето и три столчета – едно за детето, едно за специалиста, провеждащ изследването и едно, под което детето да сложи играчката за айтем 8 „Под“. Специалистът седи перпендикулярно на детето. На масата стимулната

книжка е обърната така, че детето да вижда картинките от едната страна, а изследващият – инструкциите от другата, но същевременно и посочваните от детето отговори. Практиката показва, че повечето деца проявяват любопитство към записването от изследващия, за това е добре листът за отговори да стои зад книжката, така че детето да не се разсейва, когато възрастният записва в него.

ВРЕМЕ

Кога е подходящият период за провеждане на скрининг теста?

Провеждането на скрининг теста започва в началото на учебната година след периода на адаптация в детската градина. Важно е детето да е имало един месец пълна посещаемост без значителни прекъсвания и да се е адаптирало добре към средата. Добрата адаптация към детската градина е предпоставка детето да демонстрира всички свои умения, които е развило до този момент, без да е повлияно от състояние на тревожност, в случай че не се е адаптирало напълно. В периода на адаптация някои деца не демонстрират пълния си потенциал, докато не се почувстват по-сигурно и комфортно в новата среда. Прилагането на скрининга започва първо за онези деца, които са най-близо до горната граница на възрастовия диапазон, тоест 3 г. и 6 м. Може да се включат и деца на възраст до 3 г. 6 м. и 14 дни.

Прилагането на скрининга може да продължи през цялата учебна година. Тъй като се прилага само веднъж и представлява „моментна снимка“ на уменията на детето, препоръчително е скринингът да се провежда най-рано в средата на определения възрастов диапазон – т.е. около 3 г. и 3 м. Например, за децата, които навършват три години през декември, скринингът се прилага през месец март на следващата календарна година.

Колко време продължава провеждането на скрининг теста с дете?

Обикновено продължителността на провеждане на теста е около **15 – 20 минути**, като времето за провеждане зависи от това, колко опитен и подготвен е специалистът и доколко детето съдейства. Необходимо е провеждащият теста да е предварително много добре запознат с инструкциите към всеки въпрос и с листа за отговори. Практиката показва, че ако експертът не е добре подготвен, това повлиява в най-голяма степен на времето на изпълнение на теста, както и на самото представяне на детето, тъй като по-дългото време на провеждане прави децата по-разсеяни, некооперативни и тревожни.

Кое е подходящото време от деня за провеждане на скрининга?

Най-оптималното време от деня за провеждане на теста е сутрин, когато децата са най-активни. Добре е провеждането на скрининга да не е много близко до някои режимни моменти в детското заведение като закуска или обяд. Необходимо е учителят, който провежда теста да се увери, че детето се чувства максимално комфортно в момента непосредствено преди провеждане на теста (не е гладно, не е жадно, не му се ходи до тоалетна), за да е сигурен, че показаните от него умения са максимално обективни и неповлияни от външни фактори или моментно състояние. Също така е препоръчително да се избягват **понеделниците**, тъй като децата могат да бъдат по-тревожни след прекараните два почивни дни вкъщи.

UNICEF Bulgaria/2022

ПРЕДСТАВЯНЕ НА СКРИНИНГ ТЕСТА ЗА ТРИГОДИШНИ ДЕЦА ПРЕД РОДИТЕЛИТЕ

Ключов момент в процеса на прилагане на скрининг теста е представянето му пред родителите. Някои родители отказват тестът да бъде прилаган на детето им, като причината за това обикновено е свързана с недостатъчната информираност или некоректно подадена информация за целите за провеждане на теста.

Кой представя скрининга пред родителите и кога?

Специалистът, който ще провежда изследването, и учителите от групата представят скрининга на родителите на децата от първа група в началото на учебната година, като предварително избират какъв тип да е срещата. Представянето може да се случи по време на първата родителска среща за групата в началото на учебната година. Може да се организира и отделна среща само с родителите, чиито деца попадат във възрастта за скрининг. Практиката показва, че най-ефективни са индивидуалните срещи, организирани непосредствено след записването на детето в детската градина. В такъв контекст родителите се чувстват много по-уверени да споделят своите въпроси и притеснения, да получат необходимата за тях информация, което повлиява участието им в положителен план, съдейства за тяхното съгласие и ги привлича като партньори в процеса.

Каква е целта на представянето?

Учителите в групата и тези провеждащи скрининга е необходимо **да привлекат родителите като партньори в процеса**, като им представят приложението на теста като ценен и важен за възрастните момент, в който те могат по-бързо и ефективно **да разберат какви са уменията и силните страни на детето**, в кои области детето успява спонтанно да се развива и да

надгражда своите умения и кои са областите на развитие, в които е необходимо възрастните да окажат повече подкрепа. Показват на родителите дългосрочната цел – пълноценно и оптимално развитие на детето. Колкото по-рано бъде подкрепено едно дете, толкова по-бързо и лесно би могло да надгражда умения.

Каква информация предоставят специалистите на родителите?

Добре е да се сподели **какво представлява самия скрининг** – това е игра с картинки, а не тест с цел изпитване и не изисква предварителна подготовка. Учителите могат да покажат самата книжка (без да я предоставят на родителите за снимане), за да са уверени и спокойни за това, което предстои за децата им. Използването на думата „тест“ може да създаде нагласа, че се съдържат правилни и неправилни отговори, което е погрешно разбиране. Важно е да се отбележи, че думата „тест“ се използва единствено с разговорен характер, за да облекчи комуникацията около процеса.

Специалистите уточняват за кого е предназначен скрининга – възрастовият диапазон е от 3 г. до 3 г. и 6 м. и някои деца, които надвишават тази възраст, няма да бъдат обхванати.

Съобщава се на родителите, че изследването се провежда самостоятелно и резултатите са конфиденциални; също така кой ще провежда скрининга (представя се специалистът и неговото име. Съобщава се, че той не е учител от групата на детето, но е в добра комуникация с детето и то се чувства комфортно с него). Уведомяват се родителите за мястото където ще се провежда тестът (в подходящо, познато за детето помещение) и кога (според възрастта на детето и адаптационния период, ако детето не е навършило 3 г. в началото на учебната година, скринингът може да бъде проведен и след януари на следващата календарна година).

Информират се родителите, че резултатите от скрининга ще бъдат споделени на индивидуална среща, на която ще присъстват само те, провеждащият теста специалист и учителите от групата на детето.

Отделя се достатъчно време за посрещане на всички въпроси от страна на родителите и след това се предоставят бланките за информирано съгласие.

НЯКОИ ПРАКТИЧЕСКИ СЪВЕТИ ПРИ ПРОВЕЖДАНЕ НА СКРИНИНГ ТЕСТА С ДЕТЕТО

АКО СТЕ ДИРЕКТОР:

- Бъдете активни и **участвайте при срещите** за представяне на скрининг теста пред родителите. Добре е да въведете с няколко общи думи представянето на скрининга, но оставете самото представяне на теста на учителите от съответната група и специалиста, който ще провежда скрининг теста;
- Съдействайте за **осигуряването на необходимите материали**, както и на **подходящо помещение** за провеждане на скрининга и такова за среща за обратна връзка с родителите;
- Съдействайте за **организирането на смените** на учителите, в случай че провеждащият теста е учител в група. Важно е специалистът, който провежда скрининга, да не е учител в групата на детето.
- Издайте **заповед** за това кой и къде ще **съхранява документите** по скрининга;

- **Следете за напредъка** по провеждането на скрининга – прилагане, интерпретация на резултати, даване на обратна връзка на родителите. Предоставянето на обратна връзка на родителите е задължителен елемент от приложението на скрининга и е заложено в *Наредбата за приобщаващо образование, чл.9, ал.4.*

АКО СТЕ УЧИТЕЛ В ГРУПАТА НА ДЕТЕТО:

- На първо място се запознайте добре с **идеята, целта и същността** на скрининг теста за тригодишни деца;
- Оpozнайте и отчитайте **силните страни** на детето;
- Не се колебайте да се интересувате от **результатите** от скрининга;
- **Участвайте активно в разработването на плана за подкрепа на детето** (ако тестът идентифицира умения с необходимост от целенасочено развитие), както и в адаптиране на работата и учебното съдържание така, че да се развият онези области, в които детето не успява само да надгражда умения.
- Бъдете активни и не се колебайте да предлагате **дейности** и да поставяте **цели** в екип с вашия колега, който провежда теста и с родителите на детето, за да подкрепите развитието на потенциала на децата;
- В рамките на груповите занимания **предлагайте на децата** такива дейности, чрез които да надграждат уменията, които са показали при провеждането на скрининг теста.

АКО СТЕ СПЕЦИАЛИСТ, ПРОВЕЖДАЩ СКРИНИНГА:

- Започнете с **изготвянето на списък** на децата, подлежащи на скрининг, тоест онези деца, които ще бъдат на възраст между 3 г. и 3 г. 6 м. и 14 дни, след като са преминали през периода на адаптация;
- Подгответе предварително **бланките за информирано съгласие от родителите**, както и **въпросниците за учители и родители**. Добра практика е да се предоставят бланките за информирано съгласие на родителите още на срещата за представянето на скрининга. Добро време за попълване на въпросниците от страна на учителите в групата на детето и родителите е непосредствено преди провеждане на скрининга, тъй като децата на тази възраст се развиват много динамично и ако въпросниците са попълнени много по-рано, информацията в тях може да не е актуална към момента на провеждане на теста и да не отразява коректно уменията на детето.
- **Запознайте се** предварително с децата в групата. Прекарайте време в групата и играйте с децата. Това ще помогне да се намали тяхната тревожност. Така те ще са по-спокойни и уверени по време на провеждането на теста и ще могат да демонстрират пълния си потенциал.
- Бъдете чувствителни към **състоянието на детето** преди да започнете с прилагането на теста – уверете се, че детето не е гладно, жадно, уморено или разтревожено по някаква причина.
- Предварително се запознайте много добре със **стимулната книжка и листа за отговори**. Това ще Ви помогне да не се бавите, когато вписвате отговорите по време на самото провеждане. Обикновено, една сесия е достатъчна за приложение на скрининга. Ако специалистът

познава теста и детето съдейства, тестовата сесия е в рамките на около 15 – 20 минути. По процедура тестът може да се приложи в рамките на до три сесии, ако са възникнали някакви обстоятелства. В случай, че се наложи скринингът да се продължи във втора сесия, добре е тя да бъде планирана възможно най-скоро след първата, като се отбелязват датите и от двете сесии.

- По време на провеждане на скрининга **присъствате само Вие и детето**. Препоръчително е да не присъстват други възрастни, тъй като това би могло да разсейва детето и да повлияе на неговите отговори. Също така тестът се прилага *индивидуално* с всяко дете, тоест не може да се провежда с две или повече деца едновременно.
- **Ако родител пожелае да присъства по време на провеждане на теста, не бързайте да му отказвате**. Необходимо е обаче, да му отделите време за да го подготвите за неговото присъствие по време на теста. Ако родител присъства по време на провеждане на теста, важно е той да се опитва да не се намесва и да не помага на детето, за да се даде възможност то само да отговаря и да покаже уменията си.
- Важно е да попълните датата на раждане на детето (за да е ясна неговата възраст), както и **датата на провеждане на теста**. Ако на листа за отговори липсва тази информация, то той може да се счита за невалиден. Скрининг тестът е моментна снимка на развитието на детето, затова е от изключителна важност да се знае точно кога са регистрирани наблюдаваните умения.
- **Отбелязвайте своевременно** цифрата, съответстваща на отговора, даден от детето. Понякога децата дават неочаквани отговори. Ако се колебаете в точкуването на момента, може да запишете в празното поле отстрани точния отговор. Така ще можете да се върнете към този въпрос след приключване на сесията с детето и да помислите отново къде е най-точно да бъде отнесен отговорът. Практиката показва, че често се случва децата да избързат с отговора, но след секунди *сами да се коригират*. В такива случаи записвайте в листа последното, което детето е отговорило.
- Внимавайте да не регистрирате отговора на детето на някои от **пробните опити** на място за отбелязване на друг айтем в листа за отговори.
- Стремете се да се **придържате максимално точно към инструкцията**. Кажете я веднъж на детето, отчетливо и с нормален темп.
- Внимавайте **да не повлиявате отговорите на детето** с жестове, интонация, насочващи въпроси, повторения на инструкцията и др.
- Стремете се обратната връзка, която давате на детето да е **неутрална**. Когато детето отговори на даден въпрос, старайте се **обратната връзка**, която давате, **да не е със силно позитивен нюанс** („Браво!“ или „Справяш се страхотно!“), тъй като е много вероятно впоследствие при даден отговор, който не посреща максималния резултат, детето да усети по реакцията, че не се е справило и това да го притесни. Може да се използва неутрален отговор, например „Добре.“, „Нека да видим следващата задача.“, „Хайде да продължим.“.
- Помнете, **скринингът не е тест с правилни и грешни отговори**, а инструмент, който ни помага да разберем повече за уменията и развитието на детето към момента.
- Бъдете чувствителни към **поведението на детето** по време на самото изследване (в табл.3 в листа за отговори). Преди да пристъпите към интерпретация е необходимо да вземете под внимание някои специални обстоятелства, ако се наблюдават такива. Например, липса на внимание от страна на детето или проява на тревожност и несигурност при изпълнението на задачите, невъзможност да изпълни точно инструкциите, стрес или семейни проблеми биха могли да **повлияят на резултатите от изследването**, без това да означава риск от затруднения в развитието.
- Добре е да се запознаете с **информацията от въпросниците** след самото изследване и непосредствено преди обработване на резултатите. По този начин ще можете да останете

достатъчно обективни при съставянето на Вашата оценката.

- **Извеждайте само силните страни на децата, а затрудненията превърнете в цели.** Обсъдете ги с учителите в групата и заедно с тях и родителите **планирайте дейности** за развитие на уменията.
- Организирайте **среща с родителите за даване на обратна връзка** от скрининга, поканете и учителите от групата на детето.
- Помнете, че **листът за отговори е само за Вас** и не го предоставяйте на родителите!

СРЕЩА ЗА ДАВАНЕ НА ОБРАТНА ВРЪЗКА КЪМ РОДИТЕЛИТЕ

Родителите имат важна роля в процеса на прилагане на скрининг теста за тригодишни деца. Попълвайки въпросника за родители, те дават **ценна информация за знанията и уменията на децата им** и съответно **надграждат и валидират** наблюдаваното от специалистите.

Важно е, да се има предвид, че тъй като скринингът се провежда почти на входа на детската градина за всяко дете, то и срещата, която се случва с родителите е една от първите и най-важни срещи. Затова е добре да обърнем и специално внимание на помещението, в което избираме да ги посрещнем.

КОГА ТРЯБВА ДА ДАДЕМ ОБРАТНА ВРЪЗКА?

Даването на *обратна връзка* към родителите с резултатите от проведения скрининг се случва в рамките на **две до три седмици** от провеждането на скрининга. Причината е, че тестът отразява моментното състояние на детето, а периодът на развитие е изключително динамичен. Ако се забавим със срещата за обратна връзка повече от месец, то е много вероятно детето вече да е надградило уменията, които е показало по време на изследването и информацията, която предоставяме на родителите вече да не е актуална. Забавянето също така може да създаде условия за различни интерпретации от страна на родителите.

КЪДЕ Е ДОБРЕ ДА ПРОВЕДЕМ СРЕЩАТА?

Срещата с родителите за даване на обратна връзка е много важна част от цялостното провеждане на скрининга и за нея също е необходимо да се осигури подходящо помещение. Необходимо е помещението да е на тихо място и да няма риск от прекъсвания, за това е добре тези срещи да не се случват в коридора или друго общо пространство. Не се препоръчва да се използва кабинетът на директора или медицинския кабинет, тъй като това би създавало погрешно послание към родителите. Например, родители, които са поканени в медицинския кабинет, могат да се почувстват притеснени, че скринингът е всъщност медицинска процедура или касае интервенции, свързани с физическото здраве на детето. Кабинетът на директора също не е подходящ вариант, тъй като директорът от своя страна е в роля, която е много силно наточена с административните и формални процедури. Срещата в това пространство може да създаде бариери в свободния разговор за развитието на детето и да измести фокуса на разговора към нормативните изисквания. Препоръчително е да се избере **спокойно и комфортно пространство, което предразполага към свободен разговор**, насочен към индивидуалния ход на развитие на детето и усвоените от него умения, в който не са акцентира върху изискванията, а върху потенциала на всяко дете.

КОЙ УЧАСТВА?

На срещата присъстват **учителите от групата, проведият теста педагогически специалист и по възможност и двамата родители.**

Резултатите от скрининга на детето са конфиденциални и с тях се запознават само участниците в срещата, а при необходимост от споделяне на резултатите с други участници се изисква предварително родителско съгласие.

КАКВО СЕ ОБСЪЖДА НА СРЕЩАТА?

На тази среща акцент са не толкова конкретните резултати от теста, а какво означават те за цялостното развитие на детето. Резултатите от скрининга дават информация за отделните области на развитие, но обратната връзка към родителите е необходимо да описва цялостното развитие на детето.

Важно е учителите и родителите заедно да поставят целите и да планират дейности за развитие на уменията на детето. Тези дейности, освен осъществявани в детското заведение, трябва да бъдат интегрирани и в рутинните моменти от живота на семейството. Съвместното планиране и поставяне на цели с родителите е важен момент, тъй като поддържането на партньорство означава те да са равнопоставени участници във всички стъпки.

КАК ПРЕДСТАВЯМЕ РЕЗУЛТАТИТЕ?

В началото на срещата учителите от групата могат да разкажат на родителите своите наблюдения върху поведението и уменията на детето в периода, през който то посещава градината.

- Добре е **изказът да е позитивен и да акцентира върху готовността на детето за усвояване на нови знания и умения**, а не върху задачите, с които не се е справило спрямо очакванията. Например, *„Детето разпознава по картинки базови емоции като радост, страх, гняв, тъга, готово е да усвои и думите за тях. Може да работите по това въщи, като обсъждате различни ситуации и назовавате чувствата на участниците в тях или когато четете книжки, да разговаряте за чувствата на героите и да давате личен пример, като говорите за собствените си емоции, а в градината, ние ще работим над емоциите, чрез акцентирание на чувствата на различни приказни герои“.*
- **На родителите се представят уменията на детето към момента.** Например, ако в задачата за рисуване на слънце, изображението на детето не отговаря напълно на еталона, тоест то е успяло да изобрази кръг, но без допирателни прави към него, то на родителите може да се съобщи, че детето успява да изобрази затворен кръг и е готово да мине на следващо ниво – кръг с допирателни прави.
- Когато извеждате целите съвместно с родителите, се опитвайте да се придържате към **ясно и конкретно формулиране**. Добре е целите да са свързани с овладяването на конкретно умение от детето. Например, ако детето се е затруднило със задачите за фина моторика, то целите може да са свързани с усвояване на уменията да държи правилно молив; да изобрази затворен кръг или кръстосани прави линии. Ако поставените цели са твърде общи (подобряване на езиковите умения; на продуктивната реч; на фината моторика), това би затруднило проследяването на напредъка на децата, както и формулирането на ясни стъпки, по които всички участници в процеса да следват постигането на целта.

Когато се целеполага съвместно с родителите, е важно планираните дейности за развитие да бъдат вплетени в ежедневието на семейството, а не да бъдат поставяни като домашно или допълнителен ангажимент.

От срещата за обратна връзка се изготвя протокол, в който, освен данни за детето (*име, група, възраст*) и дата на провеждане на изследването, са описани неговите силни страни, поставените цели и дейностите, които да подпомогнат развитието на уменията му. Протоколът за обратна връзка се предоставя за подпис на родителите (подписват се и останалите участници в срещата, отбелязва се и датата на провеждане на срещата), като след срещата родителите получават копие. Провеждането на такава среща създава възможност за ефективна комуникация и партньорство между родителите и екипа на детската градина.

Примерен протокол от среща за даване на обратна връзка може да откриете [ТУК](#) и [ТУК](#).

ПРИМЕРНА СРЕЩА ЗА ДАВАНЕ НА ОБРАТНА ВРЪЗКА

Учител в групата:

„Н. вече е от два месеца при нас и искаме да ви кажем какво сме научили за него. Той е спокоен в групата. Много е лъчезарен. Заиграва се с две от децата по-продължително време. Предпочита игрите на пода с кубчета, често се заиграва и с кухнята. Знае доста думи. Почти напълно самостоятелно се справя по отношение на самообслужването, в момента упражнява закопчаването на цип.

По време на заниманията в групата Н. успява да задържи дълго вниманието си, около 10 минути, което е типично за възрастта, следва и по-сложни инструкции като „остави си рисунката в гардероба и си избери книжка за четене/разглеждане“, с удоволствие се включва в игрите. Как е с изпълнението на задачи у дома? Н. може спокойно да отговаря за някои всекидневни задачи у дома, например, да поставя на масата преди хранене салфетките и приборите. За него това ще е знак, че семейството разбира, че е пораснал и това, че помага, ще го кара да се чувства значим.

Как ви се струва на вас това? Каква промяна през последните два месеца наблюдавате?“

Специалист, провеждащ скрининга:

„С Н. преминахме през скрининг теста, който коментирахме в началото на годината. През цялото време Н. работи концентрирано, общува добре и реагира достатъчно бързо. Има добър запас от думи, ориентира се добре в пространството, разбира предлози и спазва граматическите правила на устния език. Разпознава основни емоции – радост, страх, тъга, гняв. В ситуации описва с правилните думи чувствата. Може да групира предмети по големина, да брои с отброяване, да определи как дадени предмети променят свои характеристики под някакво въздействие. Разбира връзките между обектите, например, че за зайчето трябва морков. Има добри стратегии в някои ситуации – да потърси помощ от възрастен, да се извини, да помоли; определя приемливо и неприемливо поведение. Може да нарисова хикс, да направи салфетка от лист; да ходи на пръсти напред по права линия, да скочи напред с двата крака. Предстои му да се научи как правилно да държи молив – с три пръста – и да рисува кръгчета, а също и да подскача на един крак. Описали сме някои игри, които може да опитате и вкъщи. Може да използва държач за молив, а може и да стисне дребен предмет с кутре и безимен пръст, за да хване удобно молива. Добре е в началото просто да драска по листа, а впоследствие да се опита да нарисова нещо с кръгла форма, например, топка. За подскачането на един крак може да се преструва на зайче, което го боли едното краче.

Общо Н. показва много високи резултати заедно с неговата адаптираност към групата, и нашето впечатление е, че той лесно усвоява нови умения и ги надгражда. В групата общува с връстници и се чувства добре.

Какво мислите вие?“

ДОКУМЕНТАЦИЯ, СВЪРЗАНА С ПРОВЕЖДАНЕТО НА СКРИНИНГА

КАКВО СЪДЪРЖА ЦЯЛОСТНАТА ДОКУМЕНТАЦИЯ СЛЕД ПРОВЕДЕН СКРИНИНГ ТЕСТ?

Всички документи и материали от творчеството по време на провеждането на теста се пазят в индивидуални папки за всяко дете. Директорът определя със заповед къде ще се съхраняват документите от скрининга и кой има достъп до тях.

- Папка с **документи от скрининга за всяко дете**:
 - информирано съгласие;
 - лист за отговори;
 - въпросник от родител;
 - въпросник от учител;
 - прегънатият лист – „салфетка“ от айтем;
 - листът с кръстосаните линии – „пътечки“ от айтем;
 - протоколът от срещата за обратна връзка с родителите.
- **Обобщена таблица** с резултатите на всички преминали през скрининга деца, в която с вписани индивидуалните резултати на всяко дете, подписана и подпечатана от директора. Специалистът, провеждащ изследването, може да изготви таблицата в началото на учебната година, като включи в нея всички деца, подлежащи на скрининг и ги подреди според възрастта им (първи ще бъдат онези деца, които са най-близо до горната граница на възрастовия диапазон). Изследващият въвежда резултатите на детето веднага след провеждане на изследването и актуализира таблицата.

Примерен вариант на обобщена таблица с резултатите на децата може да откриете [ТУК](#).

■ ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ДЕЙНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА УМЕНИЯТА

Същинската част при провеждането на теста е свързана с разчитането на резултатите от провеждащия теста специалист, идентифицирането на силните страни на детето, поставянето на цели и определянето на дейности за развитие на уменията.

Как да подпомогнем развитието на онези умения, които децата не успяват да овладеят и надградят самостоятелно?

В тази част ще разгледаме някои възможни стратегии за подкрепа на развитието. Насоките са основани на последната версия на скрининг теста – кратка форма от 2019 година, с авторски екип доц. д-р М. Атанасова-Трифенова, проф. д-р Л. Пенева и проф. Ю. Стоянова, д.ф.н.

За коректното оценяване на задачите и интерпретиране на резултатите, е важно да сме наясно каква информация ни носи всеки айтем и какви умения стоят зад него. При разчитането на резултатите от скрининга е особено важно да се избягва свръхинтерпретация. Преди да се изгради крайно становище за уменията на детето към момента, добре е да се потърси информация и през други канали – въпросниците за учители и родители и/или чрез наблюдение.

Предложените дейности за развитие на уменията могат да бъдат използвани от всички възрастни ангажирани с развитието на детето – от учителите в групата, от родителите вкъщи, от други специалисти (логопед, психолог, ресурсен учител), работещи с детето.

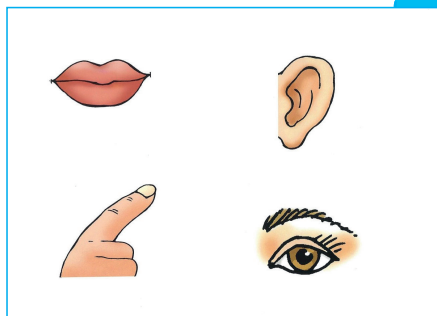
ЗАПОЗНАНСТВО

Изследването започва с два айтема (**айтем 1 „Как се казваш?“** и **айтем 2 „Къде живееш? На кой адрес?“**) за запознанство, които дават представа за познанията на детето за себе си, както и за някои лични данни, например адрес, град, където живее. Тук повечето деца назовават само малкото си име. Много от тях отговарят, че живеят „вкъщи“. Знанието за фамилията и адресните данни обикновено са свързани с предварително обучение на детето за тази информация – напр. на коя улица живеят, на кой етаж, в кой град и т.н. и дори на своята фамилия. Може да се включи обучение за тези знания в игрите с детето.

ЕЗИКОВО РАЗВИТИЕ

В скрининг теста частта, свързана с езиковата сфера, е разделена по следния начин – *рецептивна реч, пространствени предлози и продуктивна реч*. Задачите, свързани с езиковото развитие, дават информация за речниковия запас от думи означаващи обекти, действия, общителни понятия. Оценяват се уменията за разбиране на пространствени отношения между обекти и употреба на предлози, както и разбиране и употреба на някои граматични форми в устния език.

В изследването на **рецептивните езикови умения** са включени думи от основни семантични категории, които очакваме децата на около тригодишна възраст да овладеят. Детето избира и посочва картинка, съответстваща на подадена от провеждащия изследването дума, при наличието на три дистрактора (други опции), които принадлежат на същата или близка семантична категория.

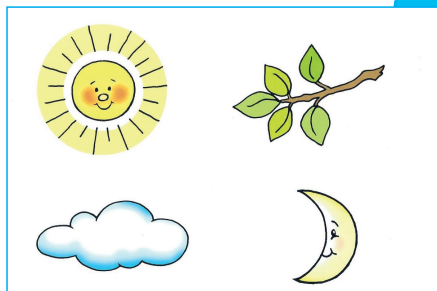

Айтем 3. „Ухо“ оценява дали детето разбира понятията за частите на тялото.

Добре е педагогическият специалист, който провежда скрининга да се увери, че произнася думата ясно, когато подава инструкцията, поради близкото звучене на думите „око“ и „ухо“.

В случай, че детето не е усвоило думите, означаващи частите на тялото, понятията могат да бъдат въведени чрез

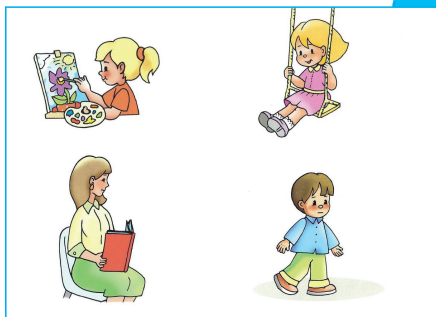
игра. Например, пред огледало, да се посочват, докосват и назовават отделните части. Да се обясни на детето за какво служи всяка част от тялото, като се провокират сетивата му за допир, зрение, слух и вкус. Може да се пеят песнички от типа „Пеят, скачат палците“ или да се съчинят нови песни за тази цел. Подходящо е да се играят различни игри, включващи посочване на части на тялото на кукла, очертаване на силует на тяло, изброяване на липсващи части на тялото и др.

Айтем 4. „Луна“ изследва разбирането на понятия за обекти от външната среда.

Ако детето не разбира значението на думи като луна, слънце, дърво, облак и др., може да се стимулира обогатяването на речника му за обекти от средата, като новите думи се обясняват и детето се насърчава да ги повтаря. Може да се обсъжда с детето темата кога изгрява слънцето, кога луна-

та, на какво прилича всяко от тях по форма. Могат да се включат различни техники, за да се стимулира интереса на детето – рисуване и оцветяване, изрязване и залепване. Включвайки различни дейности и материали, се подпомага по-бързото и лесно запомняне на новите думи и усвояване на нови умения от детето.

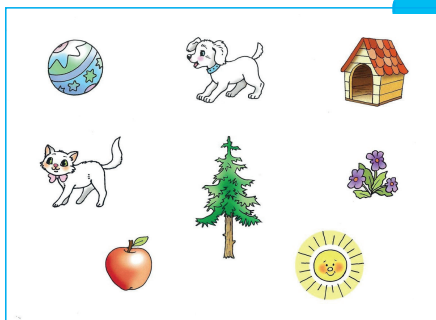

Айтеми 5. „Хвърля“ и 6. „Чете“ имат отношение към разбирането на понятия за обичайни двигателни дейности, възприятието на тялото в движение – глобално и на различните му части, на взаимодействието между тялото и външната среда.

Ако детето се затруднява да посочи зададеното действие по картина, може да се подпомогне изграждането на разбиране за статично изображение на движение като се верба-

лизира и се описват с думи ежедневни действия, извършвани от детето и други около него – възрастни и връстници – и после се съпоставят тези действия с картинни изображения. Може да се използват подобни на айтемите в скрининг теста картинки, изобразяващи действия, като детето се насърчава да ги изпълни и назове („детето спи“, „тича“, „мама готви“, „отключва“, „хвърля“, „дядо сяда“, „пада“ и др.); заедно с детето може да се разказват истории по картинки и да се обсъждат действията в различни ситуации.

Ако детето се затруднява в разбирането на думи за действие, то най-вероятно ще има трудности и в назоваването им.

Айтем 7. „САМО животните“ оценява дали детето разбира обобщителни понятия и думи, означаващи множество обекти. Разбирането на обобщителни понятия изисква умения за групиране на обекти по сходни характеристики и тяхната категоризация.

Ако детето посочи само едно животно, е възможно да не е овладяло уменията за разбиране на форми за множествено число. В такъв случай може да се стимулира развитието на

това умение чрез игри, включващи „едно“ и „много“ и чрез употреба на форми на думите за множествено число. Детето трябва да се насърчава също да ги повтаря.

Ако детето не посочи нито едно от животните, възможно е то да не е овладяло разбирането на обобщителни понятия. Проверете уменията с други семантични категории, чието овладяване е типично за този възрастов период (плодове, зеленчуци, цветове, форми). Разбирането на обобщителни понятия може да се стимулира като се включат игри като сортиране на обекти („В тази кошница слагаме само плодовете, в тази – зеленчуците, в тази животните.“) или изключване на обект от различна категория (на детето се дават три предмета или картинни изображения, два от които са от една категория, третият е от друга). Може да се дискутира с детето какви характеристики притежават обектите от различните категории, по какво си приличат тези от една и по какво се различават от другите.

Оценката на разбирането на пространствените отношения (айтеми 8 „ПОД“, 9 „ПРЕД“ и 10 „ЗАД“) се извършва чрез следване на прости словесни инструкции за поставяне на предмети в определено пространствено отношение спрямо други предмети (под, пред, зад). За

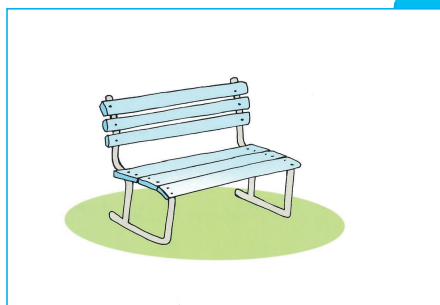
целта е добре да се използва играчка, която има лице, за да е ясно кое е „пред“ и кое „зад“ нея, като тя се поставя в профил спрямо детето.

Определянето на пространството е комплексен процес, свързан със сложна перцепция, развитие на позата и моториката, неврологично съзряване и взаимодействие с хората. Когато овладява пространството, детето опознава първо личното пространство, в което то може да извършва действия с обекти и самото то е обект в тези отношения (близо – далече, горе – долу спрямо неговото тяло). След това опознава пространството на обектите, където самото то не е обект на пространствен анализ („Куклата е близо до мечето.“, „Облакът е над къщата.“).

Ако детето не е овладяло понятията, означаващи пространствени отношения между обекти, добре е да се започне с игри през собственото тяло („Сложи играчката зад/пред теб“, „Качи се на стола“, „Скрий се под масата“) и след това да се включат такива с разполагане на предмети един спрямо друг („Остави чинията на масата“, „Паркирай количката в гаража“). Може да се насочи вниманието му към пространствените отношения между обектите в средата („Човекът е пред колата.“, „Колата е зад къщата.“). Друг вариант е да се използват подобни на инструкциите от скрининг теста в игрите за стимулиране на разбиране на предлози. Когато умението за разбиране е затвърдено, може да се премине към игри с назоваване на пространствени отношения между обекти. Например, задава се въпрос на детето „Къде е птичката?“ – „Птичката е на дървото.“ или на детето се задава инструкция, къде да постави предмет, използвайки научените думи, означаващи предлози.

Продуктивната реч се оценява чрез задачи за назоваване на предмети или действия с помощта на картинно изображение, като тук освен понятийния запас, се оценяват и уменията за разбиране и употреба на граматични форми.

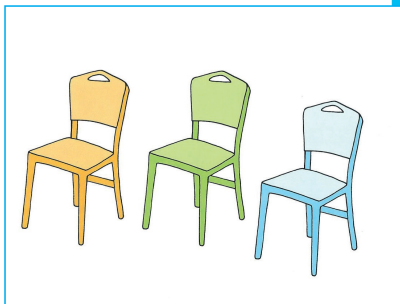
Важно е да се отбележи, че при изследването на продукцията, не се отчита дали детето артикулира правилно звуковете в думите, а дали ги разбира и употребява правилно, както и дали е овладяло правилната употреба на някои граматични правила в устния език.

Айтем 11. „Пейка“ изисква назоваване на предмет и с него започва изследването на т.нар. „активен речник“.

Ако детето не отговори или отговори неправилно, може да се направи последваща проверка на умението на детето дали разбира думи, означаващи предмети (с картинен стимул или реални обекти от средата) и дали може да ги назове. За обогатяване на понятийния запас и стимулиране на активния речник може да се въведат игри с назоваване на

обекти от определена семантична категория (превозни средства, играчки, дрехи, мебели, животни, плодове, зеленчуци и т.н.). Добре е детето да се насърчава да повтаря новите думи, като се обяснява тяхното значение, характеристики, функции. Препоръчително е да се съставят изречения с тях. Може да се използват различни материали (картинки, реални предмети) и техники (да оцвети, нарисува, залепи). Може да се включи игра, в която да се опишат характеристиките на предмет, а детето да го отгатне, например „Какво е това нещо, което е голямо, правоъгълно, има четири дървени/метални крака и се храним на него?“ – „Маса“. След това ролите се разменят и детето описва, а възрастният отгатва.

Айтем 12. „Столове“ оценява, освен понятийния запас, и дали детето е овладяло употребата на правилната граматична форма за множествено число. Практиката показва, че повечето деца дават отговор „столчета“ (умалителна форма, но граматически правилно употребена в множествено число), а някои спонтанно започват да броят столовете и съответно произнасят „един, два, три стола“, което е правилна форма за множествено число на думата, затова оценяваме с максимален брой точки отговора.

Ако детето не отговори изобщо, добре е да се провери умението за разбиране и назоваване на понятия, означаващи предмети.

Ако детето се затруднява в назоваването на правилната форма за множествено число, може да се стимулира развитието на това умение като се включват игри с „едно“ и „много“ и се употребяват формите на думите за множествено число, като детето се насърчава също да ги повтаря. Например, „Аз имам една ягода, а ти имаш много ягоди“, „В червената ваза има едно цвете, а в синята има много цветя“.

Айтем 13. „Люлеят се/Играят си“ дава информация за следните умения – употреба на възвратната частица „се/си“, назоваване на действие и употреба на граматична форма за множествено число.

Ако детето не отговори правилно, е необходимо да се обърне внимание кое умение му създава трудност. Много от децата отговарят с глаголи, различни от представените в скрининга, например „смеят се“, „забавляват се“, „говорят си“, но независимо от това те се оценяват с максимален брой точки, защото е спазено изискването за правилна употреба на възвратен глагол в множествено число.

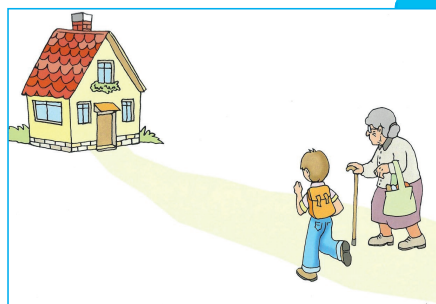
Ако детето се затруднява с формата за множествено число, може да се включат игри с назоваване на действия на много лица. „Какво правят децата?“ – „Децата правят снежен човек“, „Какво правят момичетата?“ – „Момичетата рисуват цветя“.

Ако в експресивната реч липсва възвратната частица „се“, може да се стимулира овладяването на употребата на възвратната форма като се използват глаголи с възвратен компонент. Детето се насърчава да ги повтаря и вниманието му се насочва към допълнителната частица. Добре е детето да е в позицията на извършващия действието и да му се обясни, че частицата „се/си“ се използва, когато действието се извършва върху него, например „Аз се къпя; обличам се; мия си зъбите; храня се и др.“

Айтем 14. „Ще ритне топката“ проверява умението на детето да употребява граматични форми за бъдеще време. Често в практиката се наблюдава диалектна особеност в произнасянето на частицата „ще“, в зависимост от региона на местоживеење („ке“, „че“). В други случаи при някои деца тя звучи като „е“, поради спецификите в артикулирането ѝ. Ако детето разбира, че действието се отнася за бъдещ период, тогава провеждащият следва да оцени отговора с максимален брой точки, независимо, че детето не е произнесло правилно „ще“.

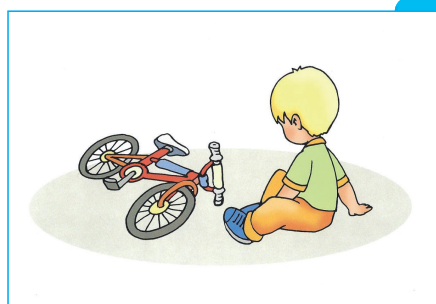
Ако детето не използва форма за бъдеще време, може да се стимулира овладяването на това умение, като с детето се водят разговори за бъдещи събития, в които то ще е активен участник и се набляга на форми за бъдеще време („След като обядваме, ще се облечем и ще излезем навън.“, „Баба ще дойде на гости утре!“, „Дядо Коледа ще ти донесе подарък.“). Детето се насърчава да се включи в разговора за бъдещи действия, като употребява правилно „ще“.

Айтем 15. „В къщата“ оценява умението на детето да употребява предлози.

Ако детето не отговори или отговори неправилно, добре е да се направи допълнителна проверка, дали използва други предлози в спонтанна продукция и дали разбира понятията за тях. Ако има затруднения в разбирането, може да бъде подкрепено с игрите, описани към айтеми 8, 9 и 10.

Ако детето не употребява правилно предлозите в устната реч или ги пропуска, може да бъде подкрепено като се водят разговори за разположението на обектите и лицата в пространството и детето се насърчава да повтаря новите изрази („Кучето е в колибката, а тя е на двора зад голямото дърво.“, „Мими седи пред Бети.“) или като му се задават въпроси, а то включва в отговора си правилния предлог („Къде е куклата?“ – „Куклата е зад мечето.“). Може да се включат игри, в които детето задава инструкция, къде възрастния да постави предмет, използвайки научените думи, означаващи предлози.

Айтем 16. „Паднало дете“ оценява умението на детето да употребява граматични форми за минало време. Някои деца отговарят „падна“ или „удари се“. В случаите, когато децата дават отговор, различен от предложени в скрининга, но е употребена форма за минало време, изследващият оценява с максимален брой точки, защото е ясно, че търсеното умение е овладяно и детето разбира, че действието вече е извършено спрямо момента на говорене.

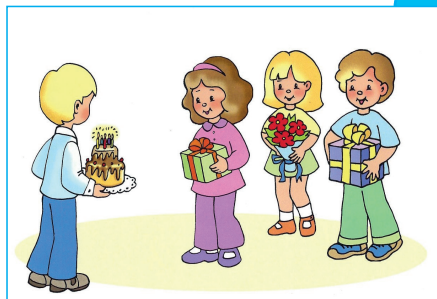
Ако детето не използва минало време на глагола, може да бъде подпомогнато, като се водят разговори за минали събития, най-вече такива, в които детето е участвало активно, употребяват се различни форми за минали времена и детето се насърчава също да ги употребява. („Вчера бяхме в парка.“, „Принцесата избягала от замъка.“). Ако детето отговори с глагол в сегашно време („Ходим на пързалката.“), може да се повтори казаното от него като се смени формата на глагола („Да, вчера ходихме на пързалката.“).

НЯКОИ ОБЩИ ПРЕПОРЪКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕЗИКОВИТЕ УМЕНИЯ:

За да се стимулира езиковия потенциал на детето е добре да се обясняват връзките между думите (близки по значение, противоположни по значение и др.). Добър подход е да се говори на различни и разнообразни теми човешки отношения, професии, дейности, качества на хората, околна среда, природа, движение по улиците и др. Да се въвеждат и да се обясняват достъпни за детето норми на речевия етикет – кога и как се поздравява, как да се обръща към непознати възрастни лица, как да изразява желанията си по ненатрапчив начин, колко е важно да не прекъсва събеседника. Добре е възрастните да акцентират върху „подреждането“ на събитията във времето, да задават въпроси, уточняващи връзките между събитията: кои се случват едновременно, кои се случват преди или след други събития. Детето се насърчава да съпровожда с думи дейностите или игрите. Може да се четат приказки, стихчета, разкази, които разширяват речника на детето с думи и неговите познания за думи, които не се срещат в разговорната реч. При четене на по-дълги приказки може да се задават въпроси за съдържанието им и за характеристиките на героите в тях. Новите думи се обясняват и детето се стимулира да ги повтаря. Добър подход за подпомогне обогатяването на речниковия запас е и чрез ролеви игри.

ЕМОЦИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

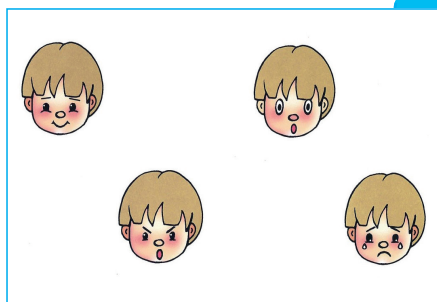
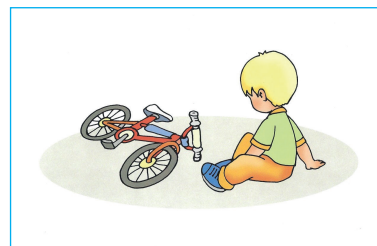
Изследването на емоционалното развитие в скрининг теста за тригодишни е представено в два аспекта:

Емоции-ситуации (айтеми 17. „Чувство на детето“, 18. „Чувство на момчето – радост“, 19. „Чувство на момчето – тъга“, 20. „Рожден ден – радост“) оценява уменията на детето да определи и назове базови емоции в различни хипотетични афективни ситуации, подкрепени с картинен стимул.

Някои от айтемите в частта „емоции-ситуации“ са свързани с разпознаване и назоваване на емоция тогава, когато децата на картинката са обърнати с лице и детето вижда емоцията им (пробен айтем и айтем 18.). При тези айтеми детето може да се ориентира за отговора чрез изображения на лицев израз. В останалите айтеми изображенията на децата са в гръб и детето е необходимо да си представи как биха се чувствали те, да се опита да се постави на тяхно място и да назове емоцията. Разбирането на емоцията от гледна точка на чуждата перспектива, как би се почувствал другия в дадена ситуация, се свързва и с развиването на емпатията. За това до голяма степен, стратегиите за подкрепа на емоционалното и социалното развитие са много свързани при децата на тази възраст.

Когато провеждащият скрининга регистрира отговорите на детето в листа за отговори по време на изследването, е необходимо да обърне внимание на айтем 17. „Чувство на детето“, който е свързан със способността на детето да определи правилно и диференцирано чувствата на момчето от картинния стимул към айтем 16. „Паднало дете“. Провеждащият теста педагогически специалист, оценява отговора на детето, като следва да се съобрази с отговора на предишната задача. На този въпрос голяма част от децата казват, че момчето е паднало. Но, например, ако детето е отговорило на езиковата задача, че момчето от изображението „си поправя колелото“ или „си играе“, а на айтем 17. отговори, че детето се чувства „добре“, то специалистът е необходимо да приеме, че то определя правилно чувството, защото коректният отговор в този айтем е този, в който назованата емоция е съответна на действието посочено в айтем 16.

Разпознаване на емоции (айтеми 21. „Радост“, 22. „Страх“, 23. „Тъга“, 24. „Гняв“) оценява способността на детето да разпознае базова емоция по лицев израз, представен с картинно изображение.

Лицевият израз съдържа важна информация, която хората възприемат като индикатор за определено вътрешно състояние на човека срещу тях и това им позволява да формират по-точни очаквания за неговите действия и поведение.

Основен момент в емоционалното развитие на детето е уменията да генерализира отличителните характеристики на емоционалните изрази, независимо от различията на човешките лица, за да се ориентира по-точно и адекватно в своето социално обкръжение.

Планирайки стратегиите за развитие в тази област, може общо да се има предвид следното:

Ако детето отговаря общо за ситуацията или определя погрешно чувствата, може да се включат игри, в които детето да е насърчавано да даде общо определение за чувствата – добре/лошо/недобре. На първо място е важно детето да развие общи представи за емоционалните състояния, които хората изпитват. На следващ етап се добавя думата за конкретното чувство – щастлив/тъжен/ядосан/изплашен.

Ако детето определя правилно, но общо чувствата, означава, че то е готово да научи думите за отделните емоции. Най-успешната стратегия за усвояване на думите за емоциите е свързана с взаимодействието с другите. Важно е възрастните да назовават емоционалните състояния в различни ситуации – както своите, така и тези, които предполагат, че детето изпитва, за да му се помогне да се ги вербализира и то. Овладяването на думите за емоции се благоприятства, ако се обсъждат събития и случки, в които децата са имали различен емоционален опит и вниманието им се насочва към причините, довели до тяхната поява. Например, „Ти си тъжен/разстроен, защото изгуби любимата си играчка“, „Виждам колко си радостен/щастлив/горд/доволен, че успя да се справиш сам с тази задача“.

НЯКОИ ОБЩИ НАСОКИ В ПОДКРЕПА НА ЕМОЦИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ:

Необходимо е децата да се подпомагат в разбирането на собствените си емоции чрез назоваване и приемане от страна на възрастните. Важно е емоциите да се обясняват на децата с думи, които те могат да разберат и да се окуражават **да назовават и изразяват емоциите**. За децата е важно да се обогатява техният опит и разбирането им за това кои са подходящите и не толкова подходящите стратегии как да се справят с интензивността на емоциите, които изпитват. Подходящо е да се използват ситуации от ежедневието за пример. Може да се използват емоционални карти, емотикони и други картинни изображения, които да подкрепят децата да посочат и след това да назоват по-лесно начина по който се чувстват. Може да се въведе „термометър на емоциите“ в групата, който да помогне на децата по-лесно да определят интензивността на изпитваната емоция. Може да се въведат подходящи карти със стратегии, които децата могат да използват за избор на подходяща стратегия за справяне.

Различни **приказки, песнички и игри**, които да дават възможности на децата за опознаване на емоциите, могат да бъдат използвани както в групата, така и вкъщи.

Децата се насърчават да развиват уменията си **да се поставят на мястото на другите**. Когато са сбъркали, е добре децата да не се заставят да прибързват с извиненията. Когато детето се извинява, без да разбира причините, това не му помага да развива своята емпатия. Може да му се задават отворени въпроси „Според теб как се почувства Марти, когато ти разруши кулата му? Какво можеш да направиш, за да се почувства по-добре?“

ИДЕИ ЗА ИГРИ В ГРУПАТА, КОИТО ПОДКРЕПЯТ ЕМОЦИОНАЛНАТА РЕГУЛАЦИЯ:

- **„Саймън каза“**

Първо учителят влиза в ролята на Саймън. Когато Саймън каже „Саймън каза скачайте!“ – всички трябва да скачат. Ако Саймън каже само „Скачайте!“ никой не трябва да скача. Продължават в играта само тези, които успяват да спазват това правило. Последното останало в играта дете става новият Саймън и играта продължава.

- **„Светофар“/„Зелена светлина – червена светлина“**

Учителят или едно от децата е Светофара. Когато Светофара каже „зелена светлина“, всички деца трябва да тръгнат да бягат към него, когато каже „червена светлина“ всички трябва да останат неподвижни където са. Ако някое дете не успее да спре, се връща на стартовата линия.

- **„Танцувай – замръзни“**

Играта се играе с музика. Когато музиката звучи, децата танцуват, а когато спре, всички трябва да „замръзнат“. Можете да давате различни инструкции свързани с темпото – напр. да танцуват бързо на музика с бързо темпо и бавно на музика с бавно темпо, а после обратното – да танцуват бавно на музика с бързо темпо.

- **Игра на оркестър**

Играта се играе с музикални инструменти. Учителят влиза в ролята на диригент, като предварително е подготвил за себе си диригентска палка. Чрез движенията си диригентът определя кога кой да свири, с какво темпо, кога звукът да е по-тих или по-силен.

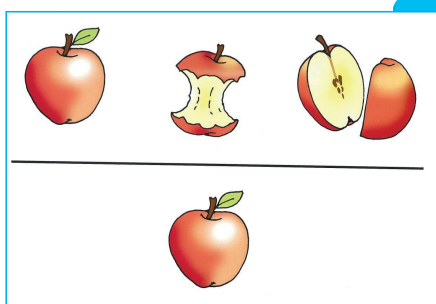
- **Шумно и тихо**

Учителят избира действието, което децата трябва да извършват (напр. да пляскат с ръце или да маршируват), след което дава инструкции за по-шумно или за по-тихо извършване на действието.

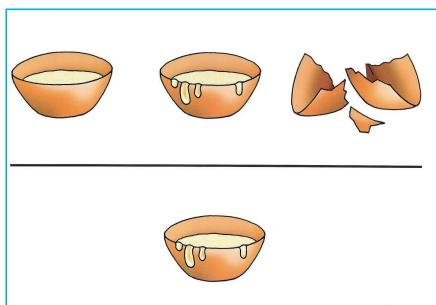
ПОЗНАВАТЕЛНО РАЗВИТИЕ

Познавателното развитие на децата е свързано с тяхната способност да придобиват, организират и използват информация и включва множество процеси и умения свързани с паметта, мисленето, вниманието, категоризацията, решаването на проблеми и др.

В теста са включени шест айтема за оценка на уменията за категоризация, количествени представи, разбиране на прости причинно-следствени връзки от ежедневието и умения за откриване на аналогични връзки между обекти с помощта на картинно изображение.

Айтеми 25. „Чиста купичка“ и 26. „Разрязана ябълка“ имат отношение към уменията на детето да разбира причинно-следствени промени в състоянието на обекти от ежедневието, тоест как обектите променят свои характеристики под някакво въздействие.

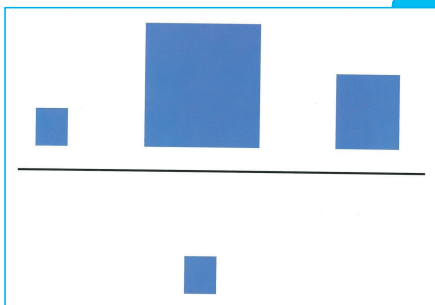

Разбирането на причинно-следствените връзки дава възможност на децата да предвиждат и да контролират света около себе си, което осигурява развитието на логическото мислене. Децата развиват това знание като забелязват асоциации и зависимости, правят аналогии, свързват причини и събития. В скрининг теста пробата е представена с помощта на картинно изображение на обект в дадено състояние (изцапана купичка; цяла ябълка). Детето избира между три варианта на промяна на състоянието на този обект спрямо зададената инструкция. Специалистът отбелязва в листа за

отговори една от четири възможности. Ако детето не даде верен отговор, но посочи „счупената купичка“/„отхапаната ябълка“, това дава сигнал на изследващият, че то все пак си дава сметка, че обектът е претърпял някаква трансформация.

Ако детето не избере нито една или избере повече от една картина, добре е да проверите дали детето разбира правилно инструкцията.

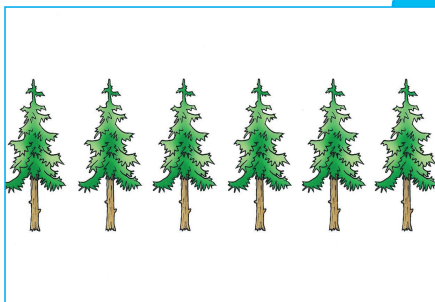
Ако детето отговори неправилно, проверете допълнително дали детето разбира отношението причина – следствие. Това разбиране може да се подкрепи с примери от ежедневието, насочване на вниманието на детето към причинно-следствената връзка между обекти или събития от обкръжението на детето и такива от които то се интересува („Играчката се счупи, защото я хвърли силно. Ако я залепим с лепило, отново може да се играе с нея.“, „За да е чиста чинията, трябва да я измием.“, „Когато ни е студено, си обличаме яке и слагаме шапка.“, „Навън вали дъжд и ако нямаме чадър, ще се намокрим.“). Може да се включат игри с експерименти, в които децата свободно да чупят, лепят, цапат или почистват и други подобни дейности, които предизвикват някаква промяна в състоянието на познати за тях обекти. Например, на детето се дава парче плат, което да изцапа, след това да изпере, като възрастният насочва вниманието му към промените, които претърпява платът – първо от сух и чист става мръсен, след това и мокър, след това чист, накрая изсъхва.

Айтем 27. „Сходство по размер“ оценява способността на детето да категоризира обекти по някакъв признак, в случая по големина.

Ако детето не отговори вярно, добре е да се провери умението за категоризация по други признаци, с категории, които децата овладяват на тази възраст – цветове и форми.

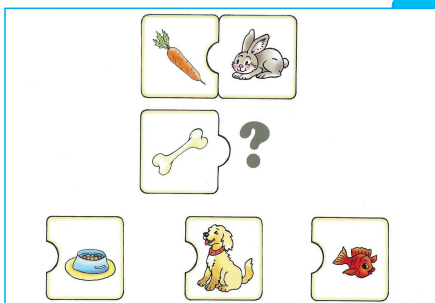
Ако детето не категоризира обекти по даден признак, може да развие умението като в ежедневните игри се включат дейности за съпоставяне и сравняване на обекти по някакво сходство и се дискутират приликите и разликите („Отдели всички малки кубчета и всички големи“, „Паркирай всички червени коли в червения гараж, всички сини – в синия и т.н.“). Може да се използва празна кутия от яйца за „джобчета“, в която детето да сортира например монети, копчета, предмети, различни по форма или цвят. Добре е да се започне играта само с два различни вида и да се добавят повече категории, когато умението се затвърди. Например детето да се насърчава да открие всички червени копчета, които имат по две дупки.

Айтем 28. „Преброяване – елхички“ този айтем оценява способността на децата да броят до 6 и да съпоставят обекти и числа едно към едно. На тригодишна възраст повечето деца могат да възпроизвеждат правилно поредицата от „едно“ до „пет“ и да посочват три и повече обекти, докато броят.

Ако детето се затруднява при броенето, тоест да възпроизведе правилно поредицата понятия за числа „едно“, „две“, „три“ и т.н. – може да се подкрепи детето чрез песнички или стихчета за цифрите. Добре е да се включат и игри, в които заедно с детето да се преброяват обекти в подредена последователност – „първо“, „второ“, „трето“ и т.н.

Ако детето знае думите за цифрите, но се затруднява да отброява обектите – следва на детето да се демонстрира как да групира предмети по двойки, тройки и т.н. Например, може да му се каже по колко има в група и да му се помогне да ги преброи. („Тук има три бобчета. Нека ги преброим. Едно, две, три.“). Да се включват игри със сравняване на количество в две групи „толкова – колкото“. Например, „Сложи в кошницата толкова кестенчета, колкото са катеричките“.

Айтеми 29. „Аналогия – зайче, морков и кокал“ и 30. „Аналогия – птичка, гнездо и куче“ имат отношение към разбирането на детето за отношенията между обектите и логическите връзки между тях.

За да може детето да прави разсъждения по аналогия, то трябва да познава отношенията между обектите, да може да ги категоризира и класифицира. Когато осъзнае как дадени обекти се включват в класове, започва да забелязва и

връзките между тях. Задачите, свързани с разсъждения по аналогия, са достъпни за децата на тригодишна възраст, когато са подадени с картинки, а не вербално.

Ако детето все още не е овладяло уменията за откриване на аналогични връзки между обекти, може да се включат игри за категоризиране на обекти (подобни на представените в айтем 27. за търсене на обекти по сходство). Да се обсъждат с детето категориите на обектите от обкръжението, по какво си приличат и по какво се различават от обектите в други категории. Например, „Котката е животно. Какви други животни познаваш? По какво си приличат?“, „Цветята и дърветата са растения. По какво се различават от животните?“. След като детето е овладяло успешно това умение, може да се подкрепи разбирането на детето за различните логически връзки между обектите с игри от типа „Кой с какво се храни?“, „Кой къде живее?“, като е препоръчително да се използват и материали, които да онагледяват за детето – например, карти, играчки или да се използват предмети/ситуации от ежедневието, в които да се насочва вниманието на детето към подобни аналогични връзки – „Обуваме обувките на краката си“, „Къде си слагаме шапката?“ и др.

СОЦИАЛНО РАЗВИТИЕ

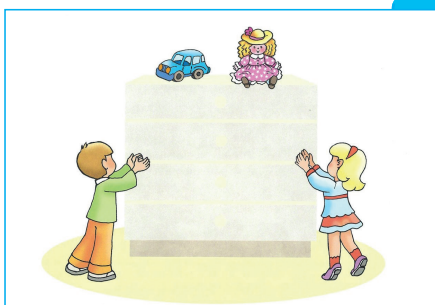
Изследването на социалното развитие включва оценка на способностите на детето да проявява съпричастност към връстниците си, да проявява конструктивно поведение при решаване на конфликти, да умее да споделя играчки, да демонстрира известна самостоятелност в някои ситуации от ежедневието, както и да знае някои норми за поведение в междуличностно общуване.

Усъвършенстването на социалните умения оказва влияние върху всички останали аспекти на психическото развитие и разгръща цялостния потенциал на детето. Субскалата „Социално развитие“ съдържа 5 айтема, които проследяват развитието на детето по отношение на някои основни умения свързани с просоциалното поведение.

Когато се оценяват айтемите от тази област, е важно да се има предвид, че тук децата често дават много разнообразни и „нетипични“ отговори, които не се съдържат буквално в листа за отговори. Ако провеждащият скрининга не е сигурен как да оцени на момента, *добре е да се запише дословно отговорът на детето на бялото поле на листа за отговори, за да се върне по-късно към него.*

При точкуване на отговорите на децата, когато е трудно да се прецени къде е най-коректно да се отнесат, може да се има предвид следното:

- с 0 т. се оценява когато детето не участва или не дава никакъв отговор;
- с 1 т. се оценява когато детето отговаря, но не на въпроса; описва ситуацията; отговаря с неефективна стратегия – напр. няма да направи нищо или ще се скара/сбие/бутне другото дете;
- с 2 т. се оценява когато детето търси подкрепа за справяне от друг човек – напр. учителката, родител и др.;
- с 3 т. се оценява, когато детето предложи просоциална стратегия да се справи само със ситуацията.

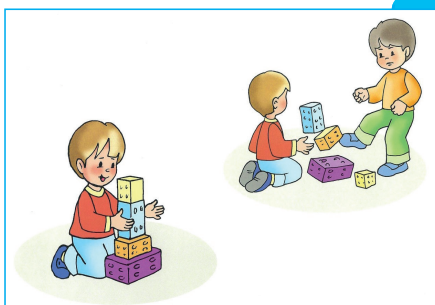
Айтем 31. „Самостоятелност – играчката е високо на шкафа“ проверява готовността да детето да реши проблем, изискващ умения за самостоятелност и увереност в собствените възможности.

Ако при този айтем детето се отказва с лекота от желаната играчка, предлага стратегия, която не е работеща или описва картинката, поставянето на стратегия, то да се справя напълно самостоятелно, може да е умение, което все

още да е далечно за него. Детето следва да се стимулира първо да потърси подкрепата на възрастен, който да демонстрира пред него стратегията за самостоятелно справяне. След като е усвоено това умение, детето се насърчава да се справя самостоятелно (да вземе стол, например).

Ако детето търси подкрепата на възрастен, това предполага известен социален опит и е критерий за социална свързаност с хората около него. След като детето успешно е изградило това умение, можете да насърчава неговата самостоятелност и креативност при изграждането на стратегии за решаване на проблеми от ежедневието и реализиране на личните цели. За да се стимулират тези умения, е важно на детето да се предоставят възможности да извърш-

ва само някои основни дейности от ежедневието, първоначално с подкрепата на възрастния. Може да се развива умението като се организират дейности, за които се знае, че провокират интереса на детето, но част от материалите за реализиране на дейността не са наблизо и е необходимо детето само да достигне до тях и да ги донесе, за да започнете. Например, ако детето обича да рисува, може възрастният да постави моливите на място, което е на разстояние от него, но все пак да е ясно, че то може да достигне лесно до тях и да ги донесе, за да рисуват заедно. Трудността се увеличава постепенно, докато предметът трябва да бъде взет от една стая и пренесен в друга. Подобни игри имат важна социална роля, така че е важно възрастният да бъде максимално ангажиран в процеса и да подкрепя детето в изпълнението. Нужно е възрастните да се опитват да не ограничават инициативността на детето, дори да виждат, че стратегията му няма да бъде напълно успешна от самото начало. Детето трябва да бъде оставено да опитва, да му се предлагат възможности, но не и решения. Може да се насърчи увереността на детето като му се предлагат възможности за избор. Например, да избере блуза от предложени две за панталон.

Айтем 32. „Разрушена кула“ оценява способностите на детето да използва конструктивно поведение при решаване на конфликти от социален характер и да контролира агресивните прояви.

Ако детето заявява готовност да реагира като бутне/удари другото дете или се скара с него, вероятно все още му е трудно само да регулира поведението си и да използва проактивни решения за справяне в конфликтни ситуации. За

да се развият тези умения у детето, планираните дейности трябва да са съобразени с нуждата му възрастните да го подкрепят към ефективни стратегии за справяне. В този етап, при конфликтни ситуации, то може да бъде насърчавано да търси подкрепата на възрастния за справяне и постепенно да бъде подкрепено да използва думи, когато е ядосано.

Ако детето отговори, че ще повика някого да го защити. Обръщането за помощ към възрастния, когато детето не може да се справи само, се разглежда също така като една от конструктивните стратегии за справяне в трудна ситуация. За да се надгради това умение и да стимулират детето да регулира поведението си, можете да предложат на детето различни стратегии да се справи със ситуацията по конструктивен начин – да построи само кулата си, да покани другото дете да играят заедно, да привлечете интереса му към друга дейност и т.н. Положително е възрастният да проявява съпричастност към преживяванията на детето в ситуацията и да вербализира емоциите и преживяванията на детето по време на конфликта, напр. „Виждам, че си ядосан, защото Петър ти развали кулата. Какво можеш да направиш сега, за да се почувстваш по-добре?“

Айтем 33. „Спор за играчка“ оценява готовността на детето за споделяне и съвместна игра.

Ще я вземе само едното дете. Важно е възрастният да се опита да разбере детето, което не желае да споделя. Умението на възрастния да бъде съпричастен към желанието на детето да не се разделя с играчка, помага на детето да се справи със силните и неприятни преживявания, свързани с отнемането или споделянето на любим предмет. Раздялата с нещо любимо често може да бъде болезнена за всеки и това, че някои деца не го правят с охота, е съвсем нормално.

Възможно е постепенно да се насърчават уменията за редуване в играта с любимата играчка/предмет. Тези дейности могат да се случват с две деца или в по-голяма група, като използвате часовник с таймер, който дава сигнал, кога децата да разменят играчките си.

Ще я вземе едното дете, после другото. След като детето вече е изградило уменията си за редуване с друго дете, може да се доразвие умението за споделяне като се насърчи сътрудничество и взаимна игра. Възрастните могат да дават предложения на децата как да използват играчката в обща игра, могат да им се дават идеи за различни сюжети и възможности.

Развиването на уменията за споделяне е подходяща възможност да се научат децата за собствеността. В случай, че желаната играчка е за общо ползване, както е в детската градина, децата могат да изберат да я споделят в обща игра или да се редуват да играят с нея. Когато възникне спор за нечия лична играчка, може да се въведе идеята, че не е приемливо да се взимат предмети, които принадлежат на другите, без разрешение. Собственикът на предмета, от своя страна, има право да не го споделя с друг, ако не желае. Това умение може да се тренира с детето, когато то проявява интерес към нещо ваше. Провокирайте го да ви пита предварително, когато иска да го вземе. Казвайте веднъж „да“, а друг път „не“, за да предадете на детето идеята, че собственикът има право да вземе това решение. Процедирайте по същия начин, като питате детето дали можете да разгледате някоя от неговите играчки.

Айтем 34. „Конфликтна ситуация на пясъчника“ изследва овладяването на някои норми и правила за комуникация и готовността на детето да ги демонстрира във взаимодействието с другите. Към края на втората година децата започват да усвояват норми и да развиват представата за добро и лошо, а към тригодишна възраст те отчитат и как постъпките им се отразяват на околните.

Ако детето се затруднява да определи нарушаващото правилата поведение или го определя погрешно. Усещането за справедливост се развива на тази възраст и децата най-добре усвояват този тип социални умения в интеракция с други деца по време на игра. Възрастният подпомага детето да открива позитивни и по-конструктивни начини за решаване на конфликтите, в които понякога може да влезе с другите деца. За да се развие умението на детето да определя лошо и добро поведение, може да се включи игра за сортиране на картинки с приемливи и неприемливи постъпки. Добре е да се обсъжда с детето как би трябвало да се постъпва в конкретните ситуации с неприемливи постъпки, така децата разширяват опита си за приемливи и конструктивни поведения.

Важно е винаги да се отбелязва подходящото поведение и добрите постъпки на детето и да се насърчава да ги повтаря в различни ситуации. Да се помогне на детето да разбере грешките, които е направило, без да се предизвиква у него чувство за вина и без наказания. Личеният пример с поведение на уважение и помощ към другите има важно значение.

Айтем 35. „Емпатия – паднало приятелче“ има отношение към способността на детето да проявява емпатия. Емпатията е това умение, което ни позволява да разбираме чувствата и емоциите на другите. С порастването децата започват да разбират, че не всеки мисли и се чувства по начина, по който те се чувстват и че техните действия могат да влияят на емоциите на другите.

Ако детето казва, че няма да направи нищо. Подкрепата за развитие на емпатия у детето започва от способността на възрастния да говори и да разказва за емоциите и чувствата в различни ситуации от ежедневието – както за своите, така и за тези на другите. На детето трябва да се обяснява просто и ясно как се чувстват другите хора, когато са наранени или тъжни, особено когато детето е допринесло със своите думи или действия за негативни чувства. Важно е да се обясни на детето и емоцията, и потребността, която стои зад тази емоция. Особено важно е опитите за емпатия на детето (когато сподели играчка, когато утеши някого друго и т.н.) да са забелязани и оценени положително от възрастните. Могат да се стимулират уменията на детето за свързване с другите през различни игри за имитация.

Ако детето казва, че ще повика някой възрастен да помогне. В тази ситуация вероятно детето разбира добре необходимостта някой да помогне, но не се чувства достатъчно способно да се справи самò или не знае как. За да развият тези умения у себе си, децата имат нужда да ги „тренират“ по един защитен начин, например през сюжетни и ролеви игри. За усвояването на някои морални норми (да се държат добре на обществени места, да са любезни и отзивчиви), възпитаването на справедливи отношения, обединяване на децата в малки групи, биха допринесли игри на училище, семейство, болница, магазин и др. Подобен тип ролеви игри спомагат за формиране на редица качества като грижовност, внимание към по-малките, оказване на подкрепа на по-слабите, уважение към членовете на семейството и към възрастните и др., учат децата на ред и отговорност. Приказките също са подходящ вариант за децата да се свържат с героите и да оценяват техните правилни и неправилни поведения, както и да съпреживяват техните чувства и настроения.

Подходящо е да се обсъждат с детето мислите, възприятията и чувствата на хората, техни характеристики, предпочитания, желания, възможности. Целта е детето да разбере, че другите хора имат различни желания, чувства, интереси, които са свързани с техните избори и действия. Възрастните следва да демонстрират съпричастност и разбиране, особено когато детето изпитва болка, страх, безпокойство. Да се изслушва внимателно детето и да се поощрява у него желанието да споделя с близките възрастни това, което го вълнува.

НЯКОИ ОБЩИ НАСОКИ В ПОДКРЕПА НА СОЦИАЛНОТО РАЗВИТИЕ:

Социалните умения, както и емоционалните, се развиват най-добре във взаимодействие с друг човек – възрастен или дете, през игрови ситуации или ситуации от ежедневието.

Използвайте подходящи книжки и приказки – четенето и обсъждането на подходящи детски книжки е прекрасен начин да се насърчат децата да определят емоциите на героите и да се свържат с техния опит. Чрез детските книжки може да се направи опит да се адресират и емоции, които учителят забелязва, че са типични за децата в групата напоследък. Например, ако в последните дни учителят забелязва, че децата често се карат помежду си и лесно се ядосват, можете да избере подходяща книжка за гнева, чрез която да обсъди емоцията и подходящите начини за справяне с нея. Така децата ще могат да свързват собствените си поведения, с тези на героите в книжката. Книжката може да се изчете два

пъти, като втория път да се задават въпроси на децата, свързани с емоциите на героите, как различно могат да постъпят, за да се справят с тази ситуация. Също така това предоставя възможност на децата да говорят за собствените си преживявания, помага им да обогатяват речника си от думи за емоции и преживявания.

Използване на хвалби и награди за децата, когато постъпват добре. Обратната връзка, която възрастните дават на децата е изключително важна за тяхното социално развитие, мотивация и самооценка. Позитивната обратна връзка също е и много мощна стратегия за моделиране на просоциално поведение. Поощряване на децата за добрите им постъпки, като се избягват генерализациите, оценяващите коментари или сравнения с другите деца. За да бъде максимално ефективно поощрението трябва да се случва веднага след като е забелязано конструктивното и просоциалното поведение на детето.

Моделиране на подходящо поведение. Децата се учат, докато наблюдават поведението на другите хора. Така те събират идеи за възможни начини за реагиране към определена ситуация и експериментират тези идеи чрез действията си. Според много изследвания моделирането, или демонстрирането на подходящо поведение, подобрява социалното и емоционалното развитие на децата. Ефективното използване на техниката за моделиране на поведението, е свързано със следването на някои основни насоки:

- Бъдете сигурни, че и вие самите спазвате правилата, които очаквате от децата да спазват. Помнете, че децата в ранна възраст се учат най-много чрез поведението, което наблюдават у възрастните. Бъдете подходящ модел за подражание и давайте пример със собственото си поведение и реакции, а не само чрез думите си.
- Избягвайте използването на „лекции“ и наказания, а по-скоро обяснявайте на децата последиците от негативното им поведение.
- Когато разговаряте с детето защо е реагирало по определен начин, опитайте се да не бъдете осъдителни, а по-скоро любопитни и емпатични.
- Не пропускайте да поощрявате децата за позитивните им поведения.
- Използвайте прост език и давайте насоки на децата за това какво могат да правят, а не за това какво не могат да правят.
- Давайте подходящи идеи на децата как да реагират в такива ситуации и ги упражнявайте заедно с тях.

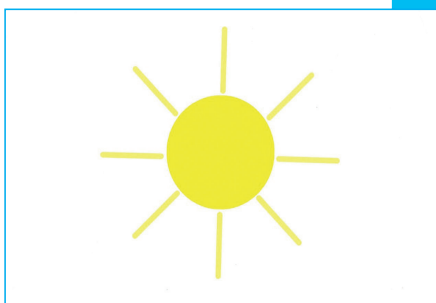

ДВИГАТЕЛНО РАЗВИТИЕ

Изследването на двигателните умения на детето включва оценка на грубата (общата) и на фината моторика. Общата моторика се отнася до движенията, извършвани от по-големите мускулни групи и включва умения за баланс и координиране и осъществяване на движения на крайниците и торса като ходене на пръсти в права линия, скок напред едновременно с двата крака, подскоци на един крак. Фините моторни умения имат отношение към координацията на по-малките мускулни групи, в съчетание с нервната, костната и зрителната система, и съдействат за успешното изпълнение на точни и с малка амплитуда движения на китката, пръстите и дланта.

Субскалата „Двигателно развитие“ съдържа 7 айтема, които проследяват развитието на детето по отношение на фините и общите двигателни умения.

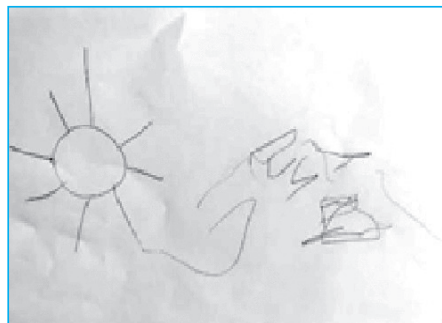
Първите четири задачи са свързани с развитието на фината моторика:

Айтем 36. Рисуване на кръг с допирателни прави – „слънце“ оценява уменията детето да изобрази затворена крива линия, в конфигурация с допирателни, така че да се получи изображението на слънце, както е представено в еталона. За да бъде коректно изпълнена пробата, необходимо е първо специалистът, който провежда скрининга да нарисува изображението върху листа пред детето, след което да помоли детето да нарисува същото като него.

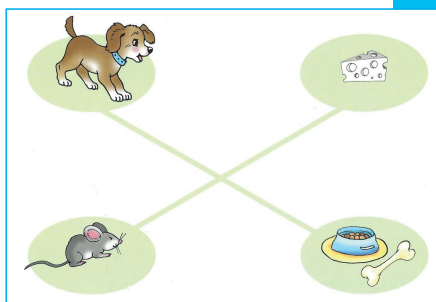
Ако изображението на детето не отговаря на еталона, следва да се обърне внимание кое умение създава трудност в изпълнението и има нужда от допълнителни дейности за развитие:

- *Детето не проявява интерес към поставената задача, не се опитва да копира еталона, драска* – За да бъде провокирано да изпълнява изобразителни задачи, на първо място е необходимо детето да проявява интерес и любопитство към дейността. Този интерес може да се провокира като се предоставят на детето различни средства за рисуване – моливи, флумастери, пастели и т.н, които са удобни за хващане. Детето да се насърчава да се упражнява да оставя следи и драска свободно върху листа. Когато детето е свикнало с драсканиците, да бъде насърчено да подражава на просто изображение направено от възрастния, напр. да се започне с една права вертикална линия. В началото детето може само да драска нагоре-надолу по листа. След като ръката му е свикнала с движенията, можете детето да се насърчи към по-прецизна имитация. По същия начин може да се стимулира детето и към изобразяване на хоризонтална линия. Едва когато детето е овладяло добре изобразяването на права линия, можете да се премине към надграждане на уменията като се насърчава да изобрази кръг или пресичащи се линии.
- *Детето се затруднява при изобразяване на затворена крива (кръг)* – Изобразяването на затворена крива изисква по-голяма прецизност. За да се подкрепи развитието на това умение може да се използва подход, сходен с този при усвояването на изобразяването на вертикални и хоризонтални прави. Готовността на детето да изобрази крива и затворена линия, съвпада с желанието му да се постигне някакво сходство в рисунката между неговото изображение и реалността. Хаотичните драсканици вече

се превръщат в обекти. Така, свободно може да се насърчава детето да се опитва да пресъздава в рисунката си обекти с кръгли форми – напр. топка, чиния, слънце, човешко лице и т.н.

- *Детето се затруднява при изобразяване на допирателните* – Детето може да се стимулира да овладее по-голяма прецизност и точност във фино-моторните умения, като се разширява постепенно сложността на обектите, с такива, които имат допирателни към кръга линии – напр. слънце с лъчи, главногo, схема на дърво и т.н.

Айтем 37. Рисуване на кръстосани прави – „пътечки“ има отношение към зрително-моторната координация, изисква повече точност и по-голям контрол на фините движения на ръцете.

Ако детето се затруднява при изпълнението на задачата, може да се подкрепи развитието на това умение, като се предоставят на детето различни задачи за свързване, подобни на тази в скрининг теста (да нарисува „пътечки“ между разположените на X обекти).

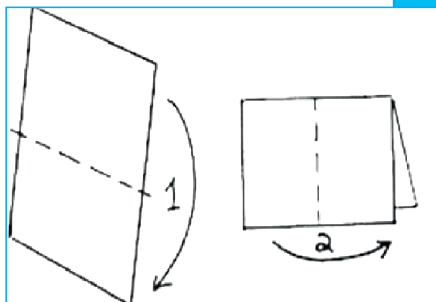
Когато се избира подходящ материал, който да провокира успешното развитие на конкретното умение (рисуване на кръстосани прави), е важно да се помни, че целта е да научи детето да развива фино-моторните си умения, а не възможностите да прави връзки между обектите (кое с кое се отнася/свързва). Така, когато се поставя инструкцията към детето, провеждащият скрининга не бива да се колебае да му каже ясно кои обекти е необходимо да свърже, за да изпълни успешно задачата. Друг възможен вариант да се подпомогне развитието на това умение е като се нарисува една линия и после се насърчи детето да нарисува втора, която пресича вече изобразената.

Айтем 38. Хваща и държи молив при изобразителни задачи оценява захвата на детето на базата на наблюдение върху изпълнението на предходните задачи. Трипръстовият захват върху молива има важно отношение към развитието на графомоторните умения и подготовката на ръката за основните умения за писане.

Ако по време на скрининга провеждащият скрининга специалист забелязва, че детето не е усвоило правилния захват върху молива, борава с него несръчно или натиска върху листа е твърде слаб, можете да се подкрепи неговото развитие като се включват дейности, които да стимулират неговото овладяване, например:

- *Детето държи молива с цяла ръка* – на първо място, да се обърне внимание дали детето е усвоило уверено умението да хваща и поставя малки предмети с три пръста. Можете да се използват дъски за вгнездяване, игри за низане, малки предмети за прехвърляне от съд в съд (напр. мъниста), да играете на „кран“, като детето хваща и премества дребни играчки с три пръста (палец, показалец и среден). Ако детето се справя успешно с тези задачи, можете да се премине към разширяване на умението, като го насърчава детето да задържа молива само с трите си пръста и да оставя следи върху листа. Ако за детето е трудно първоначално да контролира позата на ръката си, може да се използват различни помощни средства, за да му помогнете, например държачи за моливи, по-дебели триъгълни моливи и др. Можете да се използва и малък кръгъл предмет или да се направи малка топка от хартия, която детето да задържи между безименния пръст, кутрето и дланта си, така че останалите три пръста да останат свободни и с тях да хване молива.
- *Детето борава с молива несръчно или натискът върху листа е твърде слаб/силен* – освен упражненията в изобразителни задачи, за да се подкрепят уменията за контрол на ръката върху молива може да се включат дейности, които подкрепят целта индиректно.

Например, може да се използват музикални инструменти като ксилофон или барабани. Така детето ще може да експериментира със силата на движенията си и да усеща как тази сила променя и силата на звука, който се произвежда от инструмента.

Айтем 39. Двукратно прегъване на лист – „салфетка“. Изработването на „салфетка“ включва някои основни конструктивни умения, които изискват много по-голяма прецизност, точност и координирани движения на ръката. За представяне на задачата за прегъване на „салфетка“ е необходима демонстрация от страна на специалиста, който провежда теста:

1. Сложете по един лист формат А4 пред себе си и пред детето.
2. Покажете на детето как да прегъне листа така, че долните два края да се срещнат с горните два. Натиснете добре по цялата дължина и напомнете на детето да направи същото, докато прегъва.
3. След като вече успешно сте прегънали по едната дължина, вземете двата края откъм късата страна и прегънете листа отляво-надясно, така че да се получи къричка.

Пробата се счита за успешна, когато детето прегъне листа с две последователни прегъвания, като листът не трябва да се мачка или къса. Допустимо е и ако детето прегъне два пъти листа само по дължина или само по ширина. Допустимо е да има разминавания в ъглите.

Ако детето се затруднява при изпълнение на задачата, може да се насърчи неговото развитие с дейности свързани с изработване на определен, съобразен с възрастовите възможности продукт. Можете да се включат игри с апликиране на достатъчно големи прости изображения, моделиране с пластилин, различни конструктори и др. За развитието на тези умения е важно детето да експериментира с различни структури и материали, да опознава техните свойства и възможностите за манипулиране с тях.

Важно е да се има предвид, че успешната работа върху умения, свързани с фината моторика, до голяма степен се гради на мотивацията и интереса на детето. Овладяването на някои фини двигателни умения може да бъде трудно и разочароващо за децата, за това е необходимо те да бъдат окуражавани и стимулирани, за да продължават да се опитват. Ако усещате, че детето се разочарова от постиженията си, не се колебайте да замените дейността с по-лесна или да смените с друга, за да запазите интереса и желанието му.

Последните три айтема се отнасят към развитието на общата моторика. (40. Ходене на пръсти напред по права линия; 41. Скок напред с два крака; 42. Подскоци на един крак). При провеждане на скрининга, провеждащият следва да има предвид, че и трите задачи, свързани с общите двигателни умения, се изпълняват от детето след демонстрация. Следователно, до известна степен постиженията може да се свързват и със способностите на детето да имитира и да се въвлича в игри по подражание.

Ако детето отказва да изпълнява пробите, е добре да се направи наблюдение в моменти на свободна игра в групата за да се установи от какъв тип подкрепа има нужда. Успешното изпълнение на задачите свързани с общата моторика от скрининг теста включват в себе си умения за равновесие, баланс, координация, двигателен контрол.

Ако детето се затруднява при коректното изпълнение на някоя от задачите, може да се включат игри, основани на принципа „следвай лидера“, като се организира „трасе“ с различни двигателни предизвикателства – напр. да се премине тихо и на пръсти покрай спящия мечок, да се скача като зайче до някаква цел и подобни. Ако детето не имитира движенията на възрастния, а се цели стимулиране развитието на неговите двигателни умения, първо следва да се осигури пространство, което да е достатъчно безопасно, напр. с меки модули, дебел килим и др. Детето да се насърчава да прави движения, като първоначално може да бъде държано за ръцете и постепенно да се оттегля физическата подкрепа. Можете да се започне просто с повдигане на пръсти, като се отлепят петите от пода, докато възрастния държи детето за ръце. Или да се скача заедно с детето с два крака, като първоначално не е необходимо краката на детето да се отлепят от пода. Постепенно се увеличава сложността на движенията, като се включват и игри за прескачане. Може да се започне с прескачане на малък предмет, докато детето е достатъчно уверено в уменията си и тогава постепенно да се увеличава големината на предмета. Така може да се надгражда, докато детето успява да прескача свободно предмети с големината на лист А4.

СПЕЦИФИЧНИ ОБСТОЯТЕЛСТВА, КОИТО МОГАТ ДА ВЪЗНИКНАТ ПРИ ПРИЛАГАНЕТО НА СКРИНИНГА

АКО ДЕТЕТО НЕ ВЛАДЕЕ ДОБРЕ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК:

- Добре е децата с майчин език различен от българския да преминат през скрининг теста възможно най-късно, тоест в края на възрастовия диапазон (3 г. 6 м. и 14 дни), за да имат достатъчно време да усвоят възможно най-много думи на български. Изследването може да се направи и в по-късен етап, но тогава се прави само качествена оценка и резултатите не се съотнасят към нормите (резултатите) по таблиците.
- Ако детето има натрупан пасивен речник и разбира инструкции на български, но му е трудно да отговаря, по-ценно е да се провери неговото рецептивно владение на езика, тоест скринингът се провежда на български език, като специалистът отчита айтемите, които не изискват вербален отговор. Дали детето разбира и може да посочва по картинки може да се провери в групата преди да се приложи теста.
- Ако детето не разбира български език към 3 години и 6 месечна възраст, скринингът може да се проведе на езика, който детето владее най-добре. В тези случаи съдействие могат да окажат, възрастни от екипа на детската градина, които владеят майчиния език на детето. Може да бъде включен образователен медиатор. Важно е партниращият възрастен да е много добре запознат с инструкциите и процедурата за провеждане и да не се намесва в тестирането. В тези случаи отново е добре постиженията на детето да се разглеждат качествено, без да се сравняват с количествените стойности (нормите приложени в таблиците към резултатите от теста).

АКО ДЕТЕТО НЕ ГОВОРИ:

- Ако детето е невербално, е добре да не се прибързва и да се отмята теста като неприложим. С помощта на скрининга специалистът може да събере много информация за уменията му, свързани с разбирането. Отново не се използват количествените стойности и таблиците за нормите, а се взима само качествена информация за уменията на детето, които е показало, без да ги съпоставяме.
- Възможно е детето да не говори, защото не се е адаптирало все още към средата. Добре е провеждащият да се ориентира дали детето не е развило все още реч или отказва да комуникира със специалиста, който провежда теста.

АКО ДЕТЕТО НЕ СЪТРУДНИЧИ:

Практиката показва, че някои от децата отказват да партнират по време на теста (не отговарят на въпросите и не изпълняват инструкциите; задават странични въпроси; искат да се върнат в групата; лесно се разсейват и търсят други занимания) и причините за това могат да бъдат различни:

- детето *не се е адаптирало* към новата среда в детската градина;
- изследващият е *непознат* за детето възрастен;
- детето *не познава помещението*, в което се провежда скрининга;
- детето е имало продължителен период на *отсъствие* от детската градина;

- детето не се чувства комфортно поради някаква физиологична нужда (гладно е, жадно е, спи му се).
- детето се държи *опозиционно*;
- *други*, индивидуални за детето причини;

Първо е добре да се провери как детето функционира в групата и да се разговоря с учителя на детето, който може да сподели ценни впечатления относно адаптацията и интересите на детето, както и начините по които то взаимодейства с другите. Ако провеждащият скрининга специалист прецени, че детето има нужда, може да му предложи други занимания и игри (на пода, с игри, които знае, че харесва), за да го предразположи и то да се почувства по-комфортно.

За да се избегнат случаи, в които детето не сътрудничи, е добре да се вземат предвид насоките, описани в ръководството, така че специалистът да е сигурен, че детето ще се чувства максимално комфортно (детето да се е адаптирало, да познава изследвания и помещението, да е бодро и активно, да не е отсъствало, помещението да е изчистено от стимули).

АКО ДЕТЕТО ИМА НУЖДА ОТ ДОПЪЛНИТЕЛНА ПОДКРЕПА, ЗА ДА РАЗВИЕ ОПРЕДЕЛЕНИ УМЕНИЯ:

Когато има случай на дете с повече затруднения, е много важно как екипът ще подходи към родителите и какво послание ще им отправи. Добре е преди срещата за обратна връзка от скрининга, екипът внимателно да се запознае с въпросника попълнен от родителите. Това дава възможност да се проучи възприятието на родителите за уменията на детето, както и неговото функциониране в контекста на семейната среда. Ако се наблюдават сериозни разминавания между постиженията на детето в детската градина при провеждане на скрининга и информацията дадена от родителите, добре е при срещата за обратна връзка да се обсъдят тези различия. Ако родителите споделят, че детето вече е овладяло и демонстрира някои от уменията, които не са били наблюдавани по време на провеждането на теста, тогава екипът в детската градина следва да потърси тяхното сътрудничество за това по какъв начин може да се подкрепи детето в групата, така че да може то да разгърне този потенциал и в детската градина. За да бъдат подкрепени определени умения в детската градина, екипът може да предложи и въвличане на допълнителни специалисти като психолог, логопед или ресурсен учител съобразно нуждите. Екипът може да запознае родителите с начините по които може да бъде осигурен такъв специалист в детската градина, който да подкрепя детето в неговото развитие, в рамките на обща или допълнителна подкрепа.

Важно е на родителите, на първо място, да се предложи такава подкрепа, каквато е налична на място в детската градина. Напр. да се планират дейности в рамките на общата подкрепа, които да се предоставят от учителите в групата. Могат да бъдат въвличени и допълнителни специалисти – психолог, логопед, ресурсен учител, ако в детската градина има назначени такива. Или да се планират дейности, чрез които родителите могат да подкрепят детето в семейна среда. На този етап не е препоръчително родителите да бъдат насочвани към оценка от външни за детската градина специалисти – напр. детски психиатър или невролог. Важно е да се акцентира върху функционалните умения на детето и как те могат да бъдат развивани и надграждани.

При прилагането и интерпретирането на резултатите от скрининг теста за тригодишни деца не забравяйте неговата основна цел – запознаване на възрастните със силните страни на детето и идентифициране на евентуален риск от обучителни затруднения. Провеждането на скрининг теста не е цел само по себе си. Той е инструмент, чрез който разбираме някои умения, свързани с развитието на детето. Стрежете се да гледате на детето като на единно цяло, тоест отделните области на развитие не са отделни парчета, те са взаимосвързани и се влияят една от друга. Резултатите от скрининга не винаги дават цялата информация за развитието на детето и в такива моменти е добре да събираме информация по други начини – въпросниците, разговори с учителите в групата, наблюдение на детето в група и др.

Краткото практическо ръководство към Скрининг тест за деца на три години е разработено по инициатива на УНИЦЕФ България, в рамките на проект „Европейска гаранция за детето“ и със съдействието на консултанти към екипа на УНИЦЕФ България – Ива Генова и Надежда Иванова.

Насоките към педагогическите специалисти, описани в това ръководство, са базирани на установени добри практики и споделят опит на професионалисти, прилагащи скрининг теста за тригодишни деца в детските градини.

Настоящото ръководство е предназначено за педагогически специалисти, които са преминали обучение за приложение на Скрининг тест за тригодишни деца и има за цел да ги подпомогне в използването на теста и да насочи вниманието им към важни моменти, които биха могли да повлияят на резултатите и тяхното интерпретиране.

